

Gästabud och bröllop i forna dagar i mellersta Älvsborgs län

Av Carl Ryberg

Seder och bruk under fordomdags gästabud i Västergötland kunde visserligen på den tiden variera på olika orter inom det vidsträckta landskapet, men i stort sett voro olikheterna tämligen obetydliga. Ännu så sent som i våra dagar kan man i någon undangömd socken, där den nyare tidens åskådnings- och levnadssätt ej helt hunnit utplåna de gamla plägsederna, finna en hel del kvarlevor av dessa – kvarlevor, som äro ägnade att väcka berättigat intresse.

Ett fordomdags bröllop föregicks alltid, liksom även nu, av allehanda förberedelser, och allt skulle, när bröllopsdagen bröt in, vara i ordning, pyntat och fint. Dagarna före hade man varit i oavslutlig verksamhet med att tvätta, slakta, brygga och baka.

I det rum i stugan, där vigseln skulle äga rum, överspändes taket med dyrbara dukar och schalar, av vilka den bästa skulle fästas mitt över brudparets plats vid det dukade bordet. I övrigt dekorerades rummet med löv och blommor, men i brist på dessa prydnadsföremål användes såväl bandrosor som pappersblommor.

En person, som vid dessa gammaldags bröllop ansågs vara nästan lika oundgänglig som själva prästen, var spelmanen. Vid riktigt storslagna bröllop hade till och med två spelmän anmodats, och de instrument som vanligtvis trakterades, voro klarinett och fiol.

Spelmanen infann sig på bröllopsdagen ganska tidigt för att vara färdig till ”tjänstgöring”, när gästerna anlände. Han stod då vanligen ute på gårdsplanen, och för varje skjuts, som körde fram, eller sällskap, som gående anlände, spelade han en gammaldags marsch eller dylikt, tills värdfolket hunnit välkomna sina gäster. När alla de inbjudna infunnit sig och erhållit plägnad, trädde så spelmanen in i det rum, där vigseln skulle äga rum och där brudgummen jämte gäster väntade bruden.

Klädseln av bruden ägde vanligen rum i någon närbelägen granngård, varifrån hon sedan ledsagades till bröllopsgården av brudtärnorna eller, som de även kallades, ”brudpigorna” och marskalkarna. Dessa kallades på den tiden brudriddare, brudsvenner eller ”blosshållare”.

Under tonerna av en bröllopsmarsch infördes så bruden av hennes far eller målsman eller också av någon annan aktad man i socknen, och tog plats bredvid brudgummen framför vigselpallen.

När vigseln var fullbordad, vände sig brudparet emot gästerna, som då i tur och ordning med brudparets släktingar, först framförde sina lyckönskningar, vanligen med följande ord: ”Gud välsigne eder och give eder lycka”.

Därefter undfägnades gästerna med vin eller brännvin. Vid middagsbordet, dit gästerna så gott som måste tvingas och trugas av värdfolket, vankades både ”god mat och mycket mat”. Under måltiden hade bruden bredvid sig på bordet en djup tallrik, på vilken hon av varje rätt avlade något, som sedan överlämnades till någon närboende fattig. Denna tallrik gick allmänt under namn av ”brudtallriken”.

I våra dagar är det vanligt, att gästerna överlämnar bröllopspresenter till brudparet. På den tiden var det däremot brukligt att ”ge på kakan”, vilket tillgick sålunda, att en för ändamålet bakad stor kaka – vackert utstyrd och oftast med brudparets namn därpå – mot slutet av måltiden inbars och placerades på bordet framför bruden. Det tillkom sedan prästen att uppmana gästerna att komma ihåg brudparet med någon gåva som hjälp vid deras bosättning. Dessa gåvor bestod vanligtvis av penningar, men också av en hel del bosättningsartiklar. De kontanta penningbeloppen togs emot av prästen, som lade dem på den stora kakan, vilken snart blev övertäckt av sedlar och mynt. Samtidigt kom värden in med en säck, i vilken gåvor

”in natura”, såsom ostar, skinkor, kakor och dylikt, nedlades. Det sammanlagda värdet av gåvorna kunde stundom uppgå ända till fem hundra kronor – en på den tiden respektingivande summa.

Denna sed att ”ge på kakan” kvarlever ännu i vissa socknar i Kullings härad. På ett bröllop där för cirka femton år tillbaka uppgick sålunda sammanlagt de överlämnade gåvorna till nära tusen kronor kontant.

Att ett dylikt tillskott var att sätta värde på vid bosättningen säger sig självt. Sedan man gett på kakan föreslog alltid någon av gästerna, att man även skulle offra åt prästen. Det belopp som denne erhöll, uppgick stundom till tjugofem eller trettio kronor.

Vidare företogs insamling till bröllopets spelman, kokerska, tvätterska, socknens fattiga och församlingens kassor eller fonder. Av det anförda kan man förstå, att gästerna före avresan till ett sådant bröllop, ej fingo försumma att förse sig med tillräckligt mycket penningar.

Så snart bröllopsmiddagen var slut och borden röjts undan, började dansen. Härunder måste bruden ovillkorligen dansa en polska med var och en av gästerna. Därefter blev dansen allmän, och därunder sökte man ”dansa kronan av bruden” och ta ”brudgummen från ungarlarna” med flera skämtsamma upptåg.

Ett bröllop varade vanligen tre till fyra dagar, men stundom även längre, och dansen och lekarna jämte en hel del andra nöjen fortgick så gott som oavbrutet hela tiden. Icke sällan förekom även kortspel med ganska höga penninginsatser.

Att ”stå på heta hällen” är ett uttryck, som är mycket vanligt i samband med och när man talar om ett bröllop. Detta talesätt ansågs hava uppkommit av den sed som förr var allmänt rådande, att de nygifta söndagen efter bröllopet skulle bevista gudstjänsten i församlingens kyrka och att bruden efter mässans slut skulle visa sig för kyrkfolket.

Under 1600- och 1700-talen fanns vid många av våra kyrkor en på fyra stenar upplagd stor stenhäll, som då benämndes ”bruarehälla”. När bruden kom ut från kyrkan, skulle hon stiga upp på denna sten och kvarstå där medan hästar och vagn gjordes i ordning för hemresan. Att så vara utsatt för mängdens skärskådande torde säkert hava varit mycket obehagligt, varför det är att anse som tämligen säkert, att uttrycket ”stå på heta hällen” uppkommit av denna sed. Att stå på ”bruarehälla” ansågs dock på samma gång vara en viss ära, ty vanligen var det endast för ”kronbrudar” denna sed kom ifråga.

Andra så kallade ”bruarehällar” förekom även ganska allmänt. Om deras tillkomst berättas det, att någon eller några av de manliga bröllopgästerna framforslade en stor häll och lade den som bro över en bäck eller annat mindre vattendrag där bro behövdes i närheten av bröllopgården. Denna bro blev sålunda dels till allmänt gagn och dels till ett minne av bröllopet.